

РОЗДІЛ III

ОСВІТНІ ТЕХНОЛОГІЇ ТА РОЗВИТОК ОСОБИСТОСТІ

УДК 378.147

Повідайчик Оксана Степанівна,
кандидат педагогічних наук, доцент,
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
Бабакова Ольга Олександрівна,
викладач кафедри іноземних мов, ДВНЗ
«Ужгородський національний університет»

МІЖКУЛЬТУРНА ТОЛЕРАНТНІСТЬ В СТРУКТУРІ ПРОФЕСІЙНО ОБУМОВЛЕНИХ КОМПОНЕНТІВ ОСОБИСТОСТІ МАЙБУТНЬОГО ФАХІВЦЯ

У статті проаналізовано різні наукові підходи щодо вимог, які висуваються до фахівців різних професійних галузей в сучасних умовах життєдіяльності. Визначено основні професійно обумовлені структурні компоненти особистості фахівця, серед яких виділено такі складові: професійний компонент світосприйняття, професійна спрямованість, професійна компетентність, іншомовна комунікативна компетентність, міжкультурна компетентність, інформаційна компетентність, професійні і соціально значимі якості. Обґрунтована необхідність міжкультурної толерантності як необхідної професійно значимої якості спеціаліста та особистості її формування в процесі професійної підготовки.

Ключові слова: міжкультурна толерантність, професійна підготовка, професійно обумовлені компоненти особистості фахівця, професійна компетентність, професійно і соціально значимі якості фахівця.

Постановка проблеми. Актуальність проблеми міжкультурної толерантності в сучасних умовах, її виключна теоретична, ціннісна і практична значимість свідчать про те, що формування толерантності може розглядатися одним із пріоритетних напрямків навчально-виховного процесу вітчизняної вищої школи.

Узагальнення наявних у науковій педагогічній думці поглядів з проблеми підготовки майбутнього фахівця дозволило визначити останнього як суб'єкта, який опановує певну галузь наукового знання, формує професійно необхідні вміння та навички в процесі підготовки до конкретної професійної діяльності. Інакше кажучи, майбутній фахівець – це студент вищого навчального закладу, який проходить теоретичну і практичну підготовку до здійснення професійної діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значний вклад у вивчення суті поняття міжкультурної толерантності зробили такі вчені як: Л. Байбородова, Ж. Бастід, В. Гак, О. Грива, М. Кренстон, В. Криско, П. Ніколсон, Г. Хофстед. Проблеми виховання особистості в дусі толерантності, інтернаціоналізму, формування її міжкультурної толерантності в процесі професійної підготовки у вищій школі обговорюються в роботах Я. Вавилової, Г. Гогіберідзе, І. Діма, Б. Елмонда, О. Херткорна, В. Шаповалова та ін.

Мета статті – дослідити структуру професійно обумовлених компонентів особистості майбутнього фахівця та обґрунтувати необхідність формування міжкультурної толерантності як професійно значимої якості спеціаліста.

Результати дослідження. Як суб'єкт навчально-

професійної діяльності і суспільних відносин, майбутній фахівець може бути охарактеризований з позиції його професійно обумовленої особистісної структури. В основі цієї структури, яка знайшла відображення в різноманітних моделях фахівця, психолого-соціальних портретах, професіограмах, окреслені вимоги, відповідно до специфіки професійних завдань. Вченими традиційно виділяються три групи загальних вимог до фахівців різних професійних сфер. Так, А. Столярєнко виділяє соціально-психологічні, базово-психологічні і спеціальні професійні вимоги до спеціалістів [1].

Н. Крилова поділяє всі вимоги на блоки – блок «політична зрілість», блок «високий професіоналізм, ділові і творчі якості», блок «духовна культура і моральні якості» [2]. Низка дослідників визначає вимоги, які продиктовані характером виробничих завдань, формує перелік необхідних професійних знань, умінь і навичок, а також специфічних соціальних і психологічних якостей особистості.

Аналіз цих та інших наукових підходів вказує на наявність певних паралелей в обґрунтуванні принципів, які лежать в основі класифікації вимог. Так, одна із груп визначає необхідність формування в майбутнього фахівця певного світогляду з акцентом на усвідомлення ролі і місця власної професії, її суспільної значимості, а також професійну ідентифікацію і професійну культуру. Ця група передбачає необхідність розвитку в студента професійної мотивації, прагнень, планів і сукупності професійних поглядів, які виражаються в розумінні специфіки своєї професійної діяльності [1].

Інша група вимог пов'язана з необхідністю володіння фахівцем певною сумою знань, умінь і навичок, які забезпечують його успішне функціонування в рамках професійного поля (професійна компетентність). Окрім зазначеного, ця категорія включає здатність до переосмислення накопиченого професійного досвіду, постійне самовдосконалення, підвищення кваліфікації. Також зміст цієї категорії може бути доповнений вимогами творчого характеру, такими як здатність до вироблення нових ідей, пошук раціональних шляхів вирішення професійних завдань, в тому числі нестандартних.

Третя група (категорія) передбачає наявність у фахівця соціально і професійно значимих особистісних якостей, які зумовлюють успішне виконання своїх професійних функцій.

Перелічені групи вимог формують основу для виділення професійно обумовлених структурних компонентів особистості фахівця. Зокрема, Е. Зеєр спроектував структуру особистості фахівця, яка складається з чотирьох підструктур: професійної спрямованості, професійної компетентності, професійно значимих якостей і психофізіологічних властивостей [3, с. 222]. У складі професійної спрямованості автор виділяє професійні мотиви, наміри, інтереси, ідеали, ціннісні орієнтації (кар'єру, соціальне становище), професійну позицію (ставлення до професії) та інші компоненти. Дослідник визначає професійну компетентність як сукупність професійно необхідних знань, умінь і навичок як загально професійного, так і вузькоспеціального характеру. Професійно значимі якості розуміються як психологічні якості особистості, які визначають продуктивність виконуваної роботи. Психофізіологічні властивості вчений трактує як здатності психомоторного характеру, відсутність чи нерозвиненість яких суттєвим чином утруднює процес виконання професійних функцій [3, с. 222].

Дещо інший підхід до структури особистості пропонує А. Столяренко. Він виділяє три компоненти – особистісну соціально-психологічну готовність, особистісну базово-психологічну готовність, спеціальну готовність. До складу першого компонента належать професійно-групова інтеграція, мотивація, професійна культура, професійне самоусвідомлення. Другий компонент пов'язаний з розвитком професійної спрямованості особистості фахівця, його професійно значимих морально-психологічних якостей і здібностей. Третій компонент передбачає професійну освіченість, як сукупність фундаментальних і конкретно-практичних знань, а також професійну майстерність, що базується на досвіді виконання професійних операцій [1].

Вітчизняна дослідниця І. Чугуєва представляє професійно обумовлену структуру особистості як сукупність таких складових:

- професійно-обумовлені підструктури особистості – соціально-професійна спрямованість, професійна компетентність, професійно важливі якості, професійно значущі психофізіологічні властивості;

- соціально-психологічні і психофізіологічні компоненти підструктури – схильності, інтереси, очікування, установки, мотиви, професійні знання, уміння, навички, відповідні до певного виду діяльності;

- ключові кваліфікації – готовність виконувати певну діяльність, спрямованість на досягнення і професійне зростання, соціальна відповідальність, професійна

самостійність, здатність до планування, контролю, професійна мобільність, працездатність [4].

Беручи за основу вищезазначені наукові підходи, Л. Слобожанкіна запропонувала модель, що відображає формування основних професійно обумовлених компонентів майбутнього фахівця. До складу цих компонентів належать: професійний компонент світосприйняття, професійна спрямованість, професійна компетентність, іншомовна комунікативна компетентність, міжкультурна компетентність, інформаційна компетентність, професійні і соціально значимі якості [5].

Професійний компонент світосприйняття передбачає розуміння суті і значимості професії, здатність аналізувати актуальні процеси і проблеми регіонального та світового масштабу, знання етичних і правових норм, які регулюють ставлення до людини, суспільства, навколишнього середовища. Завдання вищої школи, з реалізації окреслених вимог до майбутнього фахівця, спрямовуються на розвиток світосприйняття майбутнього фахівця, його адекватних уявлень про етичні і естетичні цінності, їх значення у повсякденному житті, розуміння суті культури, її ролі в житті людини, розвиток уявлень про способи набуття, збереження і передачі соціального досвіду, базових цінностей культури.

Професійна спрямованість визначає позитивне ставлення до професії, наявність усвідомлених мотивів здійснення професійної діяльності, інтерес до неї, прагнення до досягнення високих професійних результатів, позитивне ставлення до представників інших національностей, їх культури, традицій, способу життя, прагнення до привнесення вкладу в позитивне вирішення проблем національного і міжнародного характеру. Формування цього компоненту передбачає ознайомлення студентів зі специфікою, технологічними особливостями і морально-етичними нормами професії, правами і обов'язками фахівця, набуття досвіду засвоєння культури (країни мови, що вивчається, своєї держави, регіону), розвиток адекватних уявлень про моральні обов'язки людини до інших та самого себе.

Показниками професійної компетентності є професійна ерудиція, знання наукових основ професії. Вона передбачає розуміння принципів професійно орієнтованої міжособистісної і міжгрупової взаємодії.

Складовими комунікативної компетентності є володіння техніками особистісного і ділового спілкування рідною мовою, вміння грамотно формулювати думки, будувати і підтримувати взаємовідносини з іншими, а це передбачає розвиток уявлення майбутнього фахівця про місце і роль мови в структурі культурно значимих засобів комунікації та особливості вербальної комунікації.

Іншомовна комунікативна компетентність визначає володіння техніками особистісного і ділового спілкування іноземною мовою, вміння грамотно формулювати думки, будувати і підтримувати взаємовідносини з іншими. Її формування в системі вищої школи передбачає засвоєння студентами орфографічної, орфоепічної, лексичної і граматичної норм рідної та іноземної мов, а також правильне застосування цих норм у всіх видах мовленнєвої діяльності.

Міжкультурна компетентність – це здатність оцінювати специфіку й умови взаємодії з представниками інших культур, знаходити адекватні форми співробітництва

з метою підтримки атмосфери взаємної довіри. Вона передбачає розуміння принципів міжособистісної і міжгрупової комунікації культурних суб'єктів, наявність базових знань про культуру, традиції, країну, мова якої вивчається, розширення знань про історію і культуру рідної країни, розуміння її місця в системі світової культури.

Інформаційна компетентність зумовлює необхідність володіння інформаційними технологіями, критичне ставлення до інформації, яка розповсюджується ЗМІ, здатність самостійно здобувати знання і освоювати технології, а також переоцінювати власний професійний досвід.

Професійно і соціально значимі якості (емпатія, емоційна стійкість, відповідальність, дипломатичність, політкоректність, міжкультурна толерантність) передбачають вміння контролювати прояв власних емоційних реакцій, здатність до співпереживання, соціальної відкритості, тактовності, самоповаги і поваги до інших, терпимість і повагу до представників інших культур.

Розглянемо особливості професійного становлення майбутнього фахівця у вищій школі, зокрема в процесі формування міжкультурної толерантності. В якості основних характеристик цього процесу виділяють його відкритість та нескінченність. Це виражається в тому, що розвиток професійно обумовлених компонентів особистості, зокрема соціально і професійно значимих якостей, розпочинається не в конкретному навчальному закладі чи на виробництві, а набагато раніше. Що стосується його закінчення, у наукових дослідженнях існує думка, що формування зазначених якостей триває протягом всього активного професійного життя людини. Це зумовлює виокремлення іншої характеристики даного процесу – континууму (від лат. *continuis* – тривалість), яка знайшла

своє вираження у формулі К. Роджерса «існування у вигляді процесу» [6]. Формування означає постійне збагачення в процесі набуття життєвого і професійного досвіду, відкриття для себе нових значень і смислів тих чи інших явищ навколишньої дійсності.

З урахуванням вищезазначеного, формування міжкультурної толерантності майбутнього фахівця можна розглядати як неперервний процес набуття особистістю виражених якостей і здатностей, які зумовлюють актуальний і потенційний розвиток її міжкультурної спрямованості, терпимого, поважного і доброзичливого ставлення до культурного «Іншого», який реалізується в ході професійної підготовки.

Висновки і перспективи подальших досліджень.

Таким чином, міжкультурна толерантність є невід'ємним компонентом професійно обумовленої структури майбутнього фахівця і однією з соціально та професійно значимих якостей останнього. Це зумовлює виражену спрямованість навчально-виховного процесу у вищій школі на формування і розвиток міжкультурної толерантності студентів. Враховуючи те, що професійно обумовлені компоненти особистості майбутнього фахівця набувають у процесі їх формування низки суттєвих трансформацій (відбувається інтеграція компонентів та їх змісту), формування міжкультурної толерантності сприятливо відображається на розвитку інших компонентів структури особистості.

Серед подальших напрямків роботи вважаємо доцільним визначити реальний стан сформованості міжкультурної толерантності студентів та визначити шляхи її формування в умовах вищого навчального закладу.

Список використаних джерел

1. Stoliarenko A. M. Obshchaia y professyonalnaia psykholohyia: ucheb. posobyie / A. M. Stoliarenko. – М.: YUNYTY-DANA, 2003. – 382 s.
2. Krylova N. B. Formyrovanye kultury budushcheho spetsyalysta: metod. posobyie / N. B. Krylova. – М.: Vysshiaia shkola, 1990. – 142 s.
3. Zeer Э. F. Psykholohyia professyionalnoho obrazovanyia: ucheb. posobyie / Э. F. Zeer. – 2-e yzd. pererab. – М.: Yzd-vo Moskovskoho psykholoho-sotsyalnoho instytuta; Voronezh: Yzd-vo NPO «MODEK», 2003. – 480 s.
4. Chuhuieva I. Ye. Profesiina uspishnist i mystetstvo zhyty u suspilstvi ryzyku / I. Ye. Chuhuieva // Naukovyi visnyk Mykolaivskoho derzhavnoho universytetu imeni V. O. Sukhomlynskoho. Ser. Psykholohichni nauky. – 2013. – Т. 2, Vyp. 11. – С. 317 – 320.
5. Slobozhankyna L.R. Formyrovanye mezhkulturnoi tolerantnosti budushchikh spetsyalystov v protsesse ynoiazychnoi podgotovky: Dyss. ... kand. ped. nauk: 13.00.08 – teoriya y metodyka professyionalnoho obrazovanyia / Slobozhankyna Leisan Rafaelevna. – Mahnytohorsk: MHU, 2006. – 180 s.
6. Rodzhers K. Stanovlenye lychnosty. Vzghliad na psykhoterapiyu / K. Rodzhers. – М.: Yzd-vo EKSMO-Press, 2001. – 416 s.

В статье проанализированы различные научные подходы к требованиям, предъявляемым к специалистам разных профессиональных областей в современных условиях жизнедеятельности. Определены основные профессионально обусловленные структурные компоненты личности специалиста, среди которых выделены следующие составляющие: профессиональный компонент мировосприятия, профессиональная направленность, профессиональная компетентность, иноязычная коммуникативная компетентность, межкультурная компетентность, информационная компетентность, профессиональные и социально значимые качества. Обоснована необходимость межкультурной толерантности как необходимого профессионально значимого качества специалиста и особенности ее формирования в процессе профессиональной подготовки.

Ключевые слова: межкультурная толерантность, профессиональная подготовка, профессионально обусловленные компоненты личности специалиста, профессиональная компетентность, профессионально и социально значимые качества специалиста.

Intercultural tolerance in the structure of professionally specified components of the future specialist.

This article explores the structure of professionally specified components of the individual of the future specialist and the necessity of forming intercultural tolerance as professionally significant quality of the specialist. The analysis of different scientific approaches about the requirements that are imposed on professionals of various professional sectors in modern conditions of life was done. They were classified into three groups. The first group identifies the need to form a certain future professional world with a focus on understanding the role and place of their own profession, its social significance, and professional identity and professional culture. The second group of requirements is connected with the possession of a certain amount of specialist knowledge and skills that ensure its successful operation within the professional field. The third group requires availability of socially and professionally important personal qualities of specialist which determine the success of their professional functions.

The main professionally specified structural components of professionals were determined. They include the following components: professional component of worldview (understanding of the importance of the profession, the ability to analyze current processes and problems in society, knowledge of ethical and legal rules that govern their professional activity), professional orientation (formation of positive attitude to the profession, the presence of conscious motives of professional activity, the pursuit of high professional results), professional competence (professional erudition, knowledge of scientific bases of the profession), foreign language communicative competence (the technique of personal and business communication in a foreign language, the ability to formulate thoughts correctly, to build and maintain relationships with others), intercultural competence (the ability to assess the specific conditions and interactions with other cultures, to find appropriate forms of cooperation in order to maintain mutual trust), information competence (the ability to acquire knowledge independently and to develop advanced information technologies), professional and socially significant qualities (empathy, emotional stability, responsibility, diplomacy, political correctness, intercultural tolerance).

The necessity of intercultural tolerance as required professionally significant quality of specialist and features of its formation during professional training was defined.

Key words: *intercultural tolerance, professional training, professionally specified components of the individual of the future specialist, professional competence, professionally and socially important qualities of the specialist.*

УДК 82.0:371.311.4

Клименко Ірина Миколаївна,
*викладач вищої категорії, старший викладач,
ВКНЗ «Коростишівський педагогічний коледж
імені І.Я. Франка» Житомирської обласної ради*

ГРУПОВІ ТЕХНОЛОГІЇ В УМОВАХ СУЧАСНОЇ МОДЕРНІЗАЦІЇ ЛІТЕРАТУРНОЇ ОСВІТИ

На підставі теоретикоемпіричних досліджень проаналізовано особливості використання групових технологій навчання студентів в умовах сучасної модернізації літературної освіти. Автором виокремлено критерії навчальнопознавальної співпраці в умовах вищої школи, обґрунтовано основні вимоги до організації групової роботи. У статті представлено орієнтовні пошукові завдання для навчальних груп.

Ключові слова: *інноваційні технології, комунікативні компетенції, групова робота, презентація.*

Постановка проблеми. Сучасна епоха висуває складні завдання розбудови української освіти, зорієнтованої на особистість кожного студента, на систему його міжособистісних зв'язків з ровесниками й дорослими. Навчання набуває чимдалі більшого виховного значення, а його головним завданням стає не просто засвоєння системи знань, умінь, навичок, а прищеплення молоді любові до знань, формування готовності до неперервної освіти протягом усього життя. Одним із шляхів посилення виховного впливу навчання є організація спільної навчальнопознавальної діяльності викладача зі студентами та між самими студентами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Останнім часом багато вчених (К. Баханов, А. Гін, Т. Гришина, О. Єпишева, О. Ярошенко) наголошують на потребі інтегрування групової роботи у традиційні

зайняття. Адже суть такого взаємонавчання полягає у постійній взаємодії всіх студентів, де кожен стає активним, рівноправним учасником пізнавального процесу. Саме робота в групах забезпечує високорезультативне співробітництво, самореалізацію, спілкування і розвиток комунікативних здібностей, можливість моделювати життєві ситуації, розв'язувати проблемні питання, приймати самостійні рішення і застосовувати їх у конкретних умовах.

Мета статті – обґрунтувати умови ефективного використання групових технологій навчання студентів у ВНЗ.

Результати дослідження. Критеріями навчальнопознавальної співпраці слугують наступні психологічні ознаки спільної діяльності:

1. Наявність єдиної мети. При цьому важливо